

JAUME CABRÉ. ITINERARI I PERFIL D'UN NARRADOR
Isidor Cònsul

A hores d'ara no sembla haver-hi gaires dubtes a considerar Jaume Cabré com un nom ben consolidat en la narrativa catalana d'aquest final de segle, ni a assenyalar-lo, per un altre costat, com un dels escriptors amb més possibilitats i perspectives d'assolir un futur d'estricta solidesa literària. La seva evolució remarca els guanys d'un creixement sostingut i homogeni tot al llarg d'una trajectòria narrativa de gairebé vint anys: des de l'estrena en les narracions que configuraven Faules de mal desar (1974), fins al darrer lliurament, per ara, en la novel·la Senyoria (1991). I tampoc no és difícil d'assenyalar un punt d'inflexió cabdal, l'any 1983, en el procés evolutiu del novel·lista. Es pot parlar d'un abans i d'un després de 1983 en el sentit de frontissa entre el temps d'aprenentatge i l'inici de la maduresa, com una boga que separa els límits d'una primera etapa de tempteigs i una altra de consolidació progressiva dels registres i inflexions que li són característics.

En l'obra de Jaume Cabré, les beceroles tenen el format de dos reculls de narracions (Faules de mal desar, 1974 i Toquen a morts, 1977) i de tres novel·les: Galceran, l'heroi de la guerra negra (1977), Carn d'olla (1978) i El mirall i l'ombra (1980). Deixo de banda La història que en Roc Pons no coneixia (1980), de la mateixa manera que, més endavant, també hi deixaré L'home de Sau (1984), perquè totes dues novel·les són, em penso, un lliurament tòpic a la literatura per a nois i noies. Aquest no és, en canvi, el cas de Galceran, l'heroi de la guerra negra que, tot i una inequívoca filiciació a la literatura juvenil, es dreça com un model del gènere, una mena de "rara avis" exemplar dins de les coordenades en les quals s'adscriu. Per un altre costat, Galceran ... és una peça important en els inicis de l'escriptor perquè aconseguí de crear-hi el primer personatge d'una certa complexitat interior. L'estrenu

protagonista de la guerra dels matiners és un heroi romàntic sense tòpics, un tipus contrapuntat per l'ardidesa i la por, pel valor i l'empenta comprovables de portes enfora, i els neguits interiors que turmenten un tarannà certament embullat.

Aquest contrast entre el defora i el dedins, per dir-ho amb les mateixes paraules del novel·lista, són també la clau d'El mirall i l'ombra, possiblement la novel·la més ambiciosa i original d'aquesta primera etapa. Història d'una usurpació, de la creació d'un doble i joc de miralls d'una ficció narrativa dins de la novel·la. Diria que Jaume Cabré assaja el tema del doble a partir de la seva admiració per l'obra de Julio Cortázar, tot i que sembla més fidel als models romàntics alemanys (desdoblament entre el personatge real i la seva imatge), que no pas als components insòlits i fantàstics del doble en el narrador argentí. En la novel·la de Jaume Cabré tot neix de la paranoia del protagonista Joan Calldetenes, creador d'un personatge de ficció que no és altra cosa que el mirall i l'ombra d'ell mateix. Una segona ficció que envaeix la realitat de la primera i on el personatge acaba sent la víctima de la seva pròpia projecció literària.

Carn d'olla, l'altra novel·la d'aquests anys d'aprenentatge, és una recreació ben orquestrada d'ambients barcelonins on suren, entre una magnífica proliferació de personatges marginals, un parell de tipus singulars: la Barringa Baranga i mossèn Pere. D'aquesta novel·la, així com dels dos primers reculls de contes, Faules de mal desar i Toquen a morts, caldria destriar-ne la diversitat de registres, la capacitat imaginativa i els reptes d'un narrador encarat a la complexitat i que defuig qualsevol camí que l'empenyi a la facilitat dels camins massa fressats. Jaume Cabré, d'altra banda, ha teoritzat sobre el conte i es decanta per la proximitat del gènere amb el poema. Un bon conte, segons que afirma, es destaca per la capacitat i la intenció de síntesi, i per l'equilibri dels elements que hi intervenen. Els ha conreat de tota mida

i intensitat: alguns se li han configurat com una novel·la curta (Si pensàvem en les ruïnes, per exemple, a de Faules de mal desar) i uns altres, per contra, es basteixen en una sintètica mostra de brevetats, com ara les poques ratlles dels Contes corrents, a Toquen a morts. Per un altre costat i com acostuma a succeir als narradors, el conreu del conte esdevé la gènesi i la pedrera on comencen a intuir-se i a configurar-se, els eixos de la novel·lística posterior. No és debades que entre els Contes corrents hom n'hi trobi un de titulat Notícia d'en Jaume Galceran i un altre, Balneari, que concentra, en essència, el cicle de Feixes. A Balneari coincideixen amb naturalitat, un estudiant de vampir i una novícia que recupera la salut trencada pel rigor del convent. Poden, fins i tot, lligar-hi una amistat franca a partir de converses banals. Només és una idea i una breu pinzellada en forma de conte, però d'aquesta pinzellada en surt la trilogia formada per La teranyina (1984), Fra Junoy o l'agonia dels sons (1984) i Llibre de preludis (1985).

CAP A LA MADURESA: EL CICLE DE FEIXES

El 1983 i d'una sola tacada, Jaume Cabré guanyà els premis Sant Jordi (La teranyina) i Prudenci Bertrana (Fra Junoy o l'agonia dels sons). A començaments de 1984, amb els dos llibres als aparadors, la crítica remarcà la progressió del novel·lista i coincidí que, ambdues novel·les, retornaven el pretigi i la credibilitat als premis majors de la narrativa catalana. Nascudes com a elements expansius del mateix embrió, és bo de llegir-les en paral·lel i arrodonir la jugada amb un parell de narracions de Llibre de preludis. Són, efectivament, històries complementàries, tot i el plantejament diferent que les individualitza. La novícia de Balneari és Adela Turmeda, el personatge que permet un lligam de coherència narrativa entre La teranyina, Fra Junoy... i dues narracions de Llibre de preludis: Luvowski o la desraó i Tota l'aigua del cel. Una complementarietat de discurs, però també d'argument, que permet d'aclarir, a Fra Junoy..., detalls que semblaven penjats a La teranyina.

La teranyina centra el seu tramata argumental en el marc d'uns esdeveniments històrics que s'han de relacionar amb la Setmana Tràgica, viscuda a la ciutat de Feixes, que és Terrassa. El temps de la història fa esclatar un conflicte entre dos mons en tensió: els industrials i el proletariat que comença a organitzar-se. En aquest marc de referències històriques, el narrador teixeix la xarxa d'una complexa teranyina, tot i que el conflicte dialèctic no passa de ser una cortina de fum que disfressa la veritat més íntima de la novel·la. L'embull de La teranyina s'adreça a la complexitat de les ambicions personals, a l'eròtica del poder i a la seva recerca. Una lluita de traveta i cop baix que confon i transvesteix la força de l'idealisme revolucionari amb la delinqüència més prosaica i vulgar. Cal remarcar-hi la destresa i l'ofici del novel·lista que es fan evidents en els paranys al lector, en la disposició d'un discurs narratiu ple de complexitat i de desenllaç sorprenent, en els efectes de canvi dels personatges i en la doble construcció alternativa del discurs polític al Casino dels amos i a la taverna de can Xicoi.

Fra Junoy o l'agonia dels sons s'encara als conflictes entre un frare confessor i una comunitat de monges de clausura. L'argument s'organitza a partir d'una estratègia judicial, en la qual, el monjo franciscà fra Junoy, confessor circumstancial d'una rígida comunitat religiosa, es troba en el centre d'un escàndol que, entre altres coses, l'ha transformat en un heterodox per força. La seva bonhomia natural de frare enamorat de la música s'ha d'enfrontar amb la intransigència de la priora del convent que vetlla i lluita, amb un zel gairebé inexplicable, per mantenir el rigor duríssim dels costums de l'orde.

Com a artefacte narratiu, la novel·la és un tot sense dissonàncies que harmonitza cordes diferents i diversos temps narratius. Un tramata sense esquerdes i amb un final on l'autor, amb un roc amagat a la faixa, sorprèn amb un desenllaç paradoxal. Aparentment no hi ha vencedors ni vençuts en la contesa

espiritual entre el frare i les monges. Malgrat això, la ironia de l'autor fa l'ullet al lector i el porta a veure la decadència, sense possibilitats de refer-se'n, de la rígida comunitat de religioses.

Ara bé, enllà del tram de la història, Fra Junoy o l'agonia dels sons desenvolupa una tesi moral, una reflexió sobre la intolerància, de la mateixa manera que La teranyina ho feia sobre la eròtica del poder, tema que serà reprès a Senyoria. Abans, però, cal tancar l'anomenat cicle de Feixes a Luvowski o la desraó. En aquesta novel·la curta de Llibre de preludis apareix novament Adela Turmeda, ara fora del convent i al costat de Witold Luvowski, jove polonès que ha triat l'estudi del vampirisme com a camí per assolir la veritat. Es tanca així el cicle nascut del nucli embrionari de Balneari, un conte de quatre ratlles.

SENYORIA

Senyoria és una novel·la que continua la reflexió sobre el poder iniciada a La teranyina. Una reflexió sobre l'home, la justícia i el poder situada en el marc històric de la Barcelona dels darrers dies del segle XVIII. L'ambientació històrica, però, és només un valor afegit perquè el narrador hauria pogut embolicar un tram de similar entre altres retalls d'història contemporània. Ho abona el fet que pot establir-se més d'un paral·lelisme amb l'actual fi de segle que harmonitza, sense esforç, amb històries de suborns, corrupteles i injustícies exercides magnànimament des del poder.

El lector de Senyoria s'acara a l'oposició entre dos mons que representen l'antic règim i el nou esperit romàntic. Per un costat, la vella i desvagada aristocràcia borbònica del XVIII falcada eficaçment per alts càrrecs de la justícia i l'estament militar. Es un conjunt arnat i decadent, una classe buida i avorrida que només es desensopeix quan pot coronar, amb banyes evidents, la testa dels veïns. Per l'altre, dos protagonistes joves -la víctima propiciatòria i un amic seu- marquen els senyals encara difusos del

romanticisme més primerenc a cavall dels segles XVII i XIX. Són dos esperits devots de Goethe, Novalis i Beethoven, i dues ànimes colpides per la poesia i la música.

Aquesta oposició s'encasta, tot al llarg de la novel·la, en un retaule de paisatges tardorals, plujosos i proclius a la tristor del sentiment romàntic, d'on emergeix un documentat perfil de la ciutat de Barcelona, l'any de gràcia de 1799. Tot i això, Senyoria no és ben bé una novel·la històrica sinó, repeteixo, una reflexió sobre el poder. Més ben dit, sobre les injustícies que és capaç de promoure el poder fàctic quan, com en la ficció de la novel·la, se sent amenaçat, cercat pels enemics i abandonat de la bona sort que l'havia acomboiat fins llavors. Aquest és el cas de Rafel Massó, regent civil de l'Audiència de Barcelona, un dels prohoms de la ciutat, darrere l'honorabilitat del qual s'amaga una història tèrbola que cal tapar al preu que sigui. Encara que el peatge sigui un greu error de la justícia i la vida d'un jove innocent.

Senyoria també s'enriqueix amb un tou de complexitat simbòlica. Don Rafel Massó té la flaca de l'astronomia i del telescopi, una eina que li serveix per explorar, de nit, el firmament i també per vetllar les migdiades a mitja nuesa de la veïna comtessa de Xerta, astre engrescador i inabastable de sa senyoria. Ben mirat, el regent de l'audiència, com Orió, és l'etern caçador frustrat a l'encalç de les Plèiades. Per això barreja, en el seu firmament més particular, els noms de dona -cossos celestes de la terra- amb la lluentor dels estels d'una de les més belles constel·lacions del firmament.

Aquest és el perfil d'un narrador que s'ha distingit, fins ara, pel seu equilibri entre el rigor i la humilitat. Per a mi escriure és dubtar, és exposar les pròpies vacil·lacions i esperances; és una manera de viure, ha escrit en un paper de reflexió literària. Jo no em considero en possessió de cap veritat. Si de cas, en possessió d'opinions (...). Un autor impecable que confessa haver llançat molt de paper i haver reescrit, de dalt a baix, dues o tres vegades

totes les seves novel·les. Un autor que se la juga quan escriu perquè la literatura és una de les meves raons de viure; és una manera d'estimar. Si no ho veiés així, estic segur que no dedicaria tant d'esforç i tant de temps de la meva vida a aquesta aventura. No tindria sentit. Sé que el que faig pot plaure o no; i que prenent-m'ho com m'ho prenc, me l'estic jugant. Però no ho sabria fer d'una altra manera.

Isidor Cònsul